הבהמה **אֲסוּרָה** בהנאה. ואף שהשחיטה לא היתה לשם עבודה זרה, וגם לא נזרק דמה לעבודה זרה, מכל מקום כיון שחשב בשחיטתו לזרוק דמה לעבודה זרה נאסרה הבהמה. משום שסובר שלמדים איסור עבודה זרה הנעשית בחוץ, מאיסור פיגול בקרבנות שבפנים, כשם שבפיגול אם חשב בשחיטתו לזרוק את הדם למחר, פסל את הקרבן וחייב כרת, כך בעבודה זרה אם חשב בשחיטתו לזרוק את הדם לעבודה זרה, אסר את הבהמה. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** הבהמה **מוּתֶּרֶת,** ואין מחשבתו בשעת השחיטה לזרוק דמה לעבודה זרה אוסרת את השחיטה עצמה, משום שסבר שאין למדים איסור עבודה זרה הנעשה בחוץ מפיגול הנעשה בפנים.

מסיימת הגמרא את הקושיא: מה ששנינו בברייתא לעיל שהפסוק 'זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם' מיותר ללמד על כל עבודות פנים, **הֲנִיחָא לְרַבִּי יוֹחָנָן** שאינו לומד מ'זובח' שמחשבים מעבודה לעבודה, שהרי כבר למד זאת ממחשבת פיגול, שכשם שלמדים שהבהמה אסורה, כך למדים שהאדם המחשב כך חייב מיתה, וממילא הפסוק 'זובח לאלוהים יחרם' מיותר לחייב מיתה בעבודות פנים שעבדום לעבודה זרה אף שלא כדרכה כמבואר לעיל, **אֶלָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ** שאינו לומד מפיגול שמחשבים מעבודה לעבודה לגבי איסור הבהמה, אם כן לחייב את העובד במיתה באופן זה הלא **צָעְיָ קְרָא** – צריך פסוק, ונאמר שהפסוק 'זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם' בא ללמד זאת, וממילא אין פסוק זה מיותר לחייב בעבודות פנים לעבודה זרה שלא כדרכה.

רב פפא מקשה קושיא זו גם על רבי יוחנן: **מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָּא,** וכי **לְרַבִּי יוֹחָנָן לָא צָעְיָ קְרָא** – אין צריך פסוק ללמד חיוב על אדם שחישב בעבודה זו לעשות עבודה אחרת לעבודה זרה, הלא **עַד כָּאן לָא קָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** – לא למד רבי יוחנן מפיגול לאסור **אֶלָּא** את **הַבְּהֵמָה** ששחטה וחישב לזרוק דמה לעבודה זרה, שאין לאכלה או ליהנות ממנה, **אֲבָל נַבְרָא** – האדם שעשה כן הרי **לָא כַּר קְטָלָא הוּא** – אין למדים מפיגול לחייבו מיתה בשל כך, **וְאָתְיָא קְרָא** – ובא הפסוק 'זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם' **לְחַיּוּבֵי נַבְרָא לְקְטָלָא** – לחייבו מיתה בשל כך. ואם כן גם על רבי יוחנן קשה, שאין הפסוק 'זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם' מיותר ללמד שחייב בעבודות פנים אף על עבודה זרה שלא כדרכה.

רב אחא מקשה על סברת המקשן, ובכך מתרץ את קושיית הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אָחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, וּלְרֵישׁ לָקִישׁ כִּי צָעְיָ** – אף לשיטת ריש לקיש, וכי צריך פסוק לחייב מיתה את המחשב מעבודה לעבודה, הלא הסברא הפוכה, שכן **עַד כָּאן לָא קָא שָׁרֵי רֵישׁ לָקִישׁ** – לא התיר ריש לקיש באופן זה, **אֶלָּא** את **הַבְּהֵמָה, אֲבָל נַבְרָא** – האדם שעשה כן ודאי **כַּר קְטָלָא הוּא** – נתחייב מיתה אף בלא פסוק מיוחד המחייבו, **מִידֵּי דַּהֲוָה** – כשם שמצינו גבי **אַמַּשְׁתָּחֲוֶה לָהָר, דַּהֲר** עצמו **מוּתָּר** בהנאה, כיון שאינו נחשב בעבודה זרה להאסר, **וּמִכּל מָקוֹם הָעוֹבְדָהּ** נהרג **בְּסַיְיף,** שהרי מעשהו נחשב עבודה זרה לחייבו מיתה. ואם כן אף בבהמה ששחטה וחישב לזרוק דמה לעבודה זרה, אף שהבהמה לא נאסרת בכך, מכל מקום הוא עצמו חייב, כיון שאין זריקה בלא שחיטה ושחיטה צורך הזריקה היא, ומחשבתו בשחיטה על הזריקה מועילה להחשיבו כעובד עבודה זרה ולחייבו. וכיון שפשוט שיש לחייבו מיתה, נמצא שאין צריך את הפסוק 'זובח לאלהים יחרם' לכך, ומיותר הוא לחייב מיתה בעבודות פנים שנעשו לעבודה זרה אף שלא כדרכה, וכפי שנתבאר.

הגמרא מקשה על שאלת רבא בר רב חנן על הברייתא: **אָמַר לֵיהּ רַב אָחָא מַדְּפָתֵי לְרַבִּינָא, לְמַאי דְּקָאָמַר לֵיהּ** – לפי מה ששאל **רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, אִימָּא שִׁיצְאָה הִשְׁתַּחֲוָאָה לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כּוּלּוֹ,** שבכל העבודות חייב אף בשלא כדרכה, גם אם אינן עבודת פנים, אם כן הפסוק (דברים יב ל) **'אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי',** שמשמעותו שבא למעט שרק עבודה כדרכה אסור לעבוד, **לְמֵעוּטֵי מַאי** – איזה עבודות שלא כדרכה בא למעט, הלא לדברי רבא בר רב חנן יש לנו ללמוד מהשתחואה לרבות שבכל העבודות חייב אף בשלא כדרכה. **וְכִי תֵּימָא** שבא **לְמֵעוּטֵי הַפּוֹעֵר** – המתריז רעי מעצמו **לַזּוֹבְחִים** – לעבודה זרה שדרכה בזביחה, שכיון שדרכה בעבודת כבוד, ועובדה בבזיון, אינו חייב עליה. הלא זה כבר **מֻהְשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא** – למדים למעטה שאין חייבים עליה בשלא כדרכה, שהרי **מָה** – כשם **שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה דֶּרֶךְ כִּיבּוּד** היא, ורק באופן זה חייב, **אַף כֹּל** העבודות שלמדים ממנה חייבים עליהם רק אם הם **דֶּרֶךְ כִּיבּוּד,** ואם כן אין צריך את הפסוק **'אֵיכָה יַעַבְדוּ'** כדי למעט זאת, ועדיין קשה איזו עבודה נתמעטה מפסוק זה.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** הפסוק 'אֵיכָה יַעַבְדוּ' בא **לְמֵעוּטֵי הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ** לעבודה זרה ששמה **'מַרְקוֹלִים',** שדרך עבודתה בזריקת אבנים עליה. **דְּתַלְקָא דַּעְתֵּהּ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, **הוֹאִיל וַעֲבוֹדָתוֹ** של מרקוליס דרך **בִּזָּיוֹן הוּא,** ממילא חייב **אַף** על **כָּל** עבודה שעובד לו דרך **בִּזָּיוֹן** כגון הוצאת רעי, ואף שאינו כדרך עבודתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** הפסוק 'איכה יעבדו' למעט שאין הדבר כן, אלא אף בעבודת בזיון חייב רק כדרך עבודתו.

הגמרא מקשה קושיא נוספת לדברי רבא בר רב חנן שלמדים מהשתחואה: **אֶלָּא, הָא דְּאָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, מִנַּיִן לְזוֹבֵחַ בְּהֵמָה** דרך כבוד **לְ'מַרְקוֹלִים'** שעבודתה בדרך בזיון, **שֶׁהוּא חַיָּיב, שֶׁנֶּאֱמַר** עליו אזהרה בפסוק (ויקרא יז ז) **'וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם', אִם** פסוק זה **אֵינוֹ עָנִין** לְאסור עבודה **כְּדַרְכָּהּ,** דִּכְתִיב – שהרי כבר נאמר **'אֵיכָה יַעַבְדוּ'** לאסור כל עבודה שדרכה בכך, **תְּנֵיהוּ עָנִין** לְאסור עבודה **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ,** והיינו אף בעבודה דרך בזיון, וכיון שנאסר מ'ולא יזבחו' וגו', נאמר עליו עונש מיתה בפסוק 'זובח לָאֱלֹהִים יָחֳרָם'. ומעתה קשה, מדוע צריך פסוק זה לאסור עבודה שלא כדרכה, הלא לדברי רבא בר רב חנן חיוב בעבודה **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מֻהְשְׁתַּחֲוָאָה נָפְקָא** – נלמדת, שכשם שבהשתחואה חייב אף בשלא כדרכה, כך גם בשאר העבודות.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** – שם **בְּזוֹבֵחַ** למרקוליס מדובר שאינו עושה כן כדי לקבלו עליו לאלוה אלא כדי **לְהַכְעִיס** את בוראו, ולכן אין ללמדו מהשתחואה שמקבלה עליו לאלוה, ומשום כך צריך את הפסוק 'ולא יזבחו' להשמיענו שאף שאינו מקבלו עליו עובר בלאו, וחייב מיתה משום 'זובח לָאֱלֹהִים יָחֳרָם'.

הגמרא דנה אם אדם שנתרצה ואמר שיעבוד עבודה זרה חייב או לא. מביאה הגמרא מעשה: **רַב הַמְנוּנָא אִירְכֵּסוּ לֵיהּ** – נאבדו לו **תּוֹרֵי** – שוורים, והלך לחפשם, ובהליכתו **פָּגַע בֵּיהּ** – פגש אותו **רַבָּה, רְמָא לֵיהּ מַתְנִיתִין אַהֲדָדֵי** – הקשה לו ממשניות הסותרות זו את זו. **תָּנַן** במשנתינו (לעיל ס:) גבי חייבי סקילה **הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,** ומשמע רק **הָעוֹבֵד** בפועל **אִין** – אבן חייב מיתה, אבל **הָאוֹמֵר** 'אעבוד' **לֹא** – אינו חייב. **וְהָאָנַן תָּנַן** – הרי שנינו במשנה לקמן (סז.) גבי מסית לעבודה זרה, **הָאוֹמֵר 'אֲעָבְדָה'** עבודה זרה' חייב, ואף אם אמר **'אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד',** שעדיין מחוסר הליכה ויתכן שעד שילך יחזור בו, מכל מקום חייב, ואף אם אמר לאחרים **'אֵלֵךְ וְנַעֲבֹד',** שיתכן שלא ילכו עמו, ומשום כך אף הוא יחזור בו ולא ילך, מכל מקום חייב. ומבואר שאף האומר שיעבוד עבודה זרה חייב.

מביאה הגמרא תירוץ ראשון על סתירת המשניות: **רַב יוֹסֵף אָמַר,** וכי **תַּנָּאֵי שָׁקַלְתָּ מֵעָלְמָא** – איבדת את כל התנאים מהעולם שאינך מוצא תנאים שנחלקו בכך, הלא ענין זה **תַּנָּאֵי הִיא** – שנוי במחלוקת תנאים. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הָאוֹמֵר** לאחרים **פּוֹאוּ וְעִבְדוּנִי,** שעושה את עצמו עבודה זרה ומסית אחרים לעבדו, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב** אותו במיתה כמסית אחרים לעבודה זרה, **וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר.** מבאר רב יוסף את המחלוקת: **הֵיכָא דְּפָלְחוּ** – באופן שבפועל אכן

המשך בעמוד ר

שמעו לו ועבדוהו, **כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי** – כל השיטות לא נחלקו שחייב מיתה, **דִּכְתִיב** (שמות כ ד) **'לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל'**, כלומר, לא תעשה את עצמך לפסל שיעבדוך אחרים, והעובר על כך הרי הוא כמסית לעבוד עבודה זרה וחייב, **כִּי פְּלִיגִי** – אימתי נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, **בִּדְיבּוּרָא בְּעָלְמָא** – כשהיה רק דיבור, שאמר בואו ועבדוני ובפועל לא עבדוהו, **רַבִּי מֵאִיר סָבַר**, שגם **דִּיבּוּרָא** של הסתה בלבד בלא שעבדוהו אחרים בפועל **מִילְתָא הִיא** – נחשב למסית וחייב מיתה, **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, דִּיבּוּרָא** של הסתה בלבד **לָאו מִילְתָא הִיא** – אינו נחשב לדבר הסתה ופטור. ובזה גם נחלקו המשניות גבי עובד עבודה זרה, התנא במשנתינו שחייב רק את העובד בפועל ולא את האומר 'אלך ואעבוד' סבר כרבי יהודה שאמירה אינה כלום, והתנא במשנה לקמן שחייב אף על אמירה סבר כרבי מאיר שמחייב באמירה.

רב יוסף חזור בו מדבריו שנחלקו תנאים באמירה בעלמא, ומתרץ באופן אחר: **חֲדָר** – חזר **וְאָמַר רַב יוֹסֵף, לָאו מִילְתָא הִיא דְּאָמְרֵי** – מה שפירשתי שרבי מאיר ורבי יהודה נחלקו אם האומר 'אלך ואעבוד' מתחייב מיתה בדיבורו, אינו נכון, **דַּאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה, בְּדִיבּוּרָא נַמִּי חִיּוּבֵי מְחַיַּיב** – באמירה שיעבוד חייב, **(דתנן) [דְּתַנְיָא], רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** מיתה מחמת דיבור בלא מעשה, **עַד שֶׁיְּסִיתוּהוּ אחרים** לעבוד וישמע להם **וְיֹאמַר 'אֵעָבְדָה'** עבודה זרה, **או 'אֵלֵךְ וְאֶעֱבוֹד'**, או **'נֵלֵךְ וְנַעֲבוֹד'**, ומבואר שאף לרבי יהודה הניסת לעבודה זרה חייב גם בדיבור בלבד, וכפי שיתבאר הטעם בזה להלן (ע"ב). ואם כן מובכרח, שמה שחלק רבי יהודה בברייתא לעיל על רבי מאיר, וסבר שהאומר 'בואו ועבדוני' פטור, אינו מטעם שאין חייבים על דיבור, אלא **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה חולקים רבי יהודה ורבי מאיר, **בְּמֵסִית** אחרים לעבוד **לְעַצְמוֹ, וְאָמְרֵי לֵיהּ אֵין** – אכן נעבדך, **קָמִיפַּלְגִי** – חולקים הם, אם נקרא מסית וחייב או לא. **מַר** – רבי מאיר המחייב **סָבַר**, שאף **בְּמֵסִית** אחרים לעבוד **לְעַצְמוֹ, שָׁמְעֵי לֵיהּ** – אכן שומעים לו הניסתים ויעבדוהו, **וְאֵין דְּקָאָמְרֵי לֵיהּ** – ומה שאומרים לו אכן נעבדך, **קוֹשְׁטָא הוּא** – אמת הוא שמתכוונים לעבדו, ולכך אכן נקרא מסית. **וּמַר** – ורבי יהודה הפוטר **סָבַר, שבְּמֵסִית** אחרים לעבוד **לְעַצְמוֹ, לָא שָׁמְעֵי לֵיהּ** – אין הניסתים שומעים לו ולא יעבדוהו, שכן **מֵימַר אָמְרֵי** – הם אומרים,

מַאי שְׁנָא אִיהוּ מִינָּן דִּידָן – במה אדם זה שונה מאיתנו להיות אלוה שנעבוד לו, וְאִין דְּקָאָמְרִי – ומה שאומרים לו 'אבן נעבדך', אֲחוֹכֵי עֲלֵיהּ – צוחקים עליו בזה. וּמַתְנִיתִין – ואת סתירת המשניות שהקשה רבה לעיל יש ליישב, כָּאן – במשנה לקמן המחייבת אף באומר 'אלך ואעבוד', מדובר בְּיָחִיד הַנִּיסָּת מאחר לעבוד עבודה זרה, וְכָאן – במשנתינו המחייבת דווקא בעובד ולא באומר, מדובר בְּרַבִּים הַנִּיסָּתִים. וטעם החילוק הוא, יָחִיד כיון שנתרצה לעבוד לָא מִימְלְכִי – אין רגילות שימלך בדעתו לחזור בו, וְלכך טָעֵי בַּתְרֵיהּ – טועה אחר דברי המסית לעבוד עבודה זרה, ונחשב ש'אבה ושמע' למסית, וחייבתו תורה על כך כדלהלן, אך רַבִּים, אף שנתרצו לעבוד מִימְלְכִי – סופם שיחזרו בהם, וְלָא טָעוּ בַּתְרֵיהּ – ולא יטעו אחריו לעבוד עבודה זרה, ולכן אינם חייבים במה שאמרו 'נלך ונעבוד'.

רב יוסף מביא מקור לדבריו: אֲמַר רַב יוֹסֵף, מְנָא אָמִינָא לָהּ – מהיכן למדתי שיחיד הניסת חייב אף על דיבור בלבד, דִּכְתִיב גבי מסית לעבודה זרה (דברים יג ט) 'לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו', ומדויק מכך הָא אָבָה וְשָׁמַע' – אם הניסת נתרצה לעבוד ושמע לדברי המסית, נחשב כעובד עבודה זרה וחַיָּיב, אף שעדיין לא עבד בפועל, והפסוק נאמר בלשון יחיד להורות שרק ניסת יחיד חייב אם נתרצה לעבוד, אך רבים פטורים.

אביי מקשה על כך: אֵיתֵיבֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, מִי שֶׁאֵנִי – וכי הדין שונה בֵּין נִיסָּת דְּרַבִּים לְנִיסָּת יָחִיד, וְהָתַנְיָא – הלא שנינו בברייתא, בפתיחת פרשת ניסת לעבודה זרה נאמר (דברים יג ז) 'כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ' וגו', ומסתימת הכתוב משמע שאֶחָד יָחִיד הַנִּיסָּת וְאֶחָד רַבִּים הַנִּיסָּתִים נכללים בפסוק, וּמצינו בהמשך הפסוקים שהוֹצִיא הַכָּתוּב את יָחִיד הניסת מִכְּלַל רַבִּים הניסתים, שלגבי יחיד נאמר פסוק בפני עצמו (שם יז ג) 'וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים' וגו', ונאמר עליו (שם יז ה) 'וְסָקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתּ', וְכן הוציא את דינם של רַבִּים הניסתים מִכְּלַל דין יָחִיד הניסת בפסוק בפני עצמו, שנאמר גבי עיר הנדחת (שם יג יד) 'יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים' וגו', ונאמר עליהם (שם יג טז) 'הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהוּא לְפִי חָרֶב'. הטעם שהוציא הכתוב את היָחִיד מִכְּלַל הרַבִּים הוא, כדי לְהַחֲמִיר עַל גּוּפוֹ שנענש בסקילה החמורה, שנאמר בו 'וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים', ולא כדין רבים הנענשים בסייף כדלהלן, וּלְהָקֵל עַל מָמוֹנוֹ, שלא גזר עליו לאבדו כפי שגזר על הרבים. והטעם שהוציא הכתוב את הרַבִּים מִכְּלַל היָחִיד הוא, כדי לְהָקֵל עַל גּוּפָם שנענשים בסייף הקל מסקילה, שנאמר בהם 'הַכֵּה תַכֶּה' וגו' לְפִי חָרֶב', וּלְהַחֲמִיר עַל מָמוֹנָם שגזר עליהם לאבדו, שנאמר בעיר הנדחת (שם יג יז) 'וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל' וגו'. ומדויק מדברי הברייתא, הָהָא מַיְלְתָא הוּא דְּשַׁאנִי – דווקא בענין זה של דרגת העונש בגוף ובממון שונים היחיד והרבים זה מאלו, אֲבָל בְּכָל מִילֵּי – בכל שאר הדברים כִּי הֲדֵדֵי נִינְהוּ – שוים הם. ומבואר שבין יחיד ובין רבים הניסתים חייבים אף אם נתרצו בדיבור בלבד, ושלא כדברי רב יוסף.

אביי מתרץ באופן אחר את סתירת המשניות: אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי, כָּאן במשנתינו שלא חייבו את האומר 'אלך ואעבוד', מדובר בְּנִיסָּת מִפִּי עַצְמוֹ – שנתרצה מעצמו ואמר 'אעבוד' או 'אלך ואעבוד', וְכָאן – במשנה לקמן המחייבת אף את האומר, מדובר בְּנִיסָּת מִפִּי אֲחֵרִים. וטעם החילוק הוא, ניסת מִפִּי עַצְמוֹ אין מי שגוררו אחר מעשיו, ולכך יש לתלות שלבסוף מִימְלְכִי – יחזור בו, אך ניסת מִפִּי אֲחֵרִים לא יחזור בו, אלא גָּרִיר בַּתְרֵייהוּ – יגרר במעשיו אחריהם ולבסוף יעבוד עבודה זרה, ולכן כבר מעתה שנתרצה לכך, חייב.

אביי מבאר את מקורו: אֲמַר אַבַּיֵי, מְנָא אָמִינָא לָהּ – מהיכן למדתי שרק ניסת מפי אחרים חייב, דִּכְתִיב על המסית לעבודה זרה (דברים יג ט) 'לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו', ומדויק מזה הָא אם הניסת 'אָבָה וְשָׁמַע' – נתרצה ושמע לדברי המסית, חַיָּיב, על אף שעדיין לא עבד, ומבואר שהחיוב על התרצות לעבוד עבודה זרה, היינו דווקא בניסת מפי אחר ושמע לדבריו.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בתירוץ סתירת המשניות: רָבָא אָמַר, אִידֵי וְאִידֵי – בשתי המשניות, מדובר בְּנִיסָּת מִפִּי אֲחֵרִים, והחילוק ביניהם הוא, הָא – המשנה לקמן המחייבת את המתרצה לעבוד אף שעדיין לא עבד, מדברת באופן דְּאָמַר לֵיהּ המסית לניסת את שבח העבודה זרה, דהיינו 'כְּךָ אוֹכֶלֶת' 'כְּךָ שׁוֹתָה' 'כָּךְ מְטִיבָה' לאחרים' 'כָּךְ מְרִיעָה' לאחרים', שכיון ששמע שבחה מתפתה לעובדה ולא יחזור בו, וְהָא – משנתינו שלא חייבה את המתרצה לעבוד ועדיין לא עבד, היינו באופן דְּלָא אָמַר לֵיהּ המסית את שבחה 'כְּךָ אוֹכֶלֶת' 'כְּךָ שׁוֹתָה' כו', ולכך אף שאמר שיעבדנה, כיון שאינו יודע שבחה יש לתלות שיחזור בו, וממילא אינו נחשב ש'אבה ושמע' למסית.

רבא מבאר את מקורו: אָמַר רָבָא, מְנָא אָמִינָא לָהּ – מהיכן למדתי שהניסת חייב דווקא אם אמרו לו את שבח העבודה זרה, דִּכְתִיב גבי ניסת לעבודה זרה (דברים יג ד-ח), 'כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ' וגו' וְלָבָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ, מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ וגו' אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ'. מבאר רבא את הפסוק, מַה לִּי הבדל אם אלוהיו העמים קְרוֹבִים הם, וּמַה לִּי אם רְחוֹקִים הם, אלא הָכִי קָאָמַר לֵיהּ – כך אומר הכתוב לניסת, הסתכל באלוהיו העמים הקרובים אליך ותראה שאין בהם ממש, וּמְטִיבוּתָן – מענינם שֶׁל הקְּרוֹבִים אליך, אַתָּה לָמֵד אף מַה טִּיבוּתָן – ענינם שֶׁל הרְחוֹקִים ממך שאינך יכול לראותם, כשם שבקרובים אין בהם ממש, כך ברחוקים שאינך יכול לראותם דע שגם בהם אין ממש. ומכאן מוכיח רבא, מדוע הוצרך הכתוב להזהיר שאין ברחוקים ממש, מַאי לָאו – האם אין זה משום שדרך המסית דְּאָמַר לֵיהּ לניסת על העבודה זרה הרחוקה, 'כְּךָ אוֹכֶלֶת' 'כְּךָ שׁוֹתָה' 'כָּךְ מְטִיבָה' 'כָּךְ מְרִיעָה', וכיון שציין שבחה בפניו יש חשש שיתפתה הניסת לדברי המסית לעבדה, ולכן אומר לו הכתוב, כשם שבקרובה אין בה כלום, כך ברחוקה אין בה כלום. וּשְׁמַע מִינָּהּ שהפסוק האמור בהמשך (שם יג ט) 'לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו' מדבר באופן זה שציין המסית את שבח העבודה זרה בפני הניסת, ורק על אופן זה מדויק שאם 'אבה ושמע' [נתרצה] חייב, אף שעדיין לא עבד.

מביאה הגמרא תירוץ נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, המבואר במשנתינו שאין הניסת מתחייב באמירת 'אלך ואעבוד' בלבד עד שיעבוד בפועל, היינו בסתם ישראל, וּמַיְּפָא – המשנה לקמן שמחייבת אף באמירה בלבד בלא עבודה, מדברת בְּיִשְׂרָאֵל מוּמָר, שכיון שהיה מוחזק מקודם כמופקר לעבוד עבודה זרה, אם הסיתהו עתה ונתרצה, אין לתלות שיחזור בו, ולכך חייב אף על דיבורו בלבד.

מביאה הגמרא תירוץ נוסף: רָבִינָא אָמַר, שתי המשניות סוברות שאף באמירה שמתרצה חייב, ואין לדייק ממשנתינו שדווקא העובד חייב ולא האומר, כיון שמשניות אלו בדרך לֹא זוּ אַף זוּ קָתָנֵי, דהיינו שנו בתחילה את האופן החמור שבו ודאי חייב ואחר כך את האופן הקל שבו יש חידוש יותר שחייב, לא רק העובד חייב כמבואר במשנתינו, אלא אף המתרצה ואומר 'אלך ואעבוד' חייב כמבואר במשנה לקמן.

הגמרא דנה בעובד עבודה זרה שלא לשם קבלת אלוהותה עליו: אִיתְּמַר, הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מַאֲהֲבָה – מחמת שאוהב האדם הרוצה שיעבדנה, וּמִיְּרָאָה – או מחמת שירא מהאדם המצוה עליו לעבדו, ולא משום שחפץ לקבלה עליו לאלוהות. אַבַּיֵי אָמַר, חַיָּיב מיתה במזיד ובהתראה, ואם שגג וסבר שמותר לעשות כן חייב חטאת. רָבָא אָמַר, פָּטוּר בין במזיד ממיתה ובין בשוגג מחטאת. וסברת מחלוקתם היא, אַבַּיֵי אָמַר חַיָּיב, דְּהָא פָּלְחָהּ – שהרי עבד לה, ואין חילוק בזה אם קיבלה עליו לאלהות או עבדה מאהבה ומיראה. וְרָבָא אָמַר פָּטוּר, משום שסבר שרק אִי קַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּאֱלוֹהַּ אִין – אכן חייב, אך אִי לֹא – אם לא קיבלה עליו, אף שעבדה מאהבה ומיראה לֹא – אינו חייב, כיון שלא עבר כלום בעבודה כזו.

אביי מביא הוכחות לדבריו, והסְּתָם שלהם, תיבות עֲכ"ד, יִשְׁתַּחֲוֶה"ח, לְמַשִּׁ"ח, המוזכרות בתחילת הראיות. ראיה ראשונה:

המשך בעמוד ג

וְאָמַר אַבָּיֵי, מָנָא אָמִינָא לָהּ – מהיכן אני מוכיח את דברי, שהעובד מאהבה או מיראה חייב, דְּתָנַן במשנה (לעיל ס:), הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֶחָד הָעוֹבֵד כו' ואחד המזבח ואחד המקטר, ויש לבאר את כוונת המשנה ב'אחד העובד', וכי שאר הדברים האמורים במשנה כגון המזבח והמקטר אינן עבודות, מַאי לָאו – האם אין כוונתה לומר אֶחָד הָעוֹבֵד אף מַאֲהֵבָה וּמִיְּרָאָה, ואחד המזבח לשם אלוהות חייבים, וכאביי הסובר שאף העובד מאהבה ומיראה חייב.

רבא דוחה את הראיה: וְרַבָּא אָמַר לָךְ, לֹא – אין כוונת המשנה ב'אחד העובד' לומר שאף עובד מאהבה ומיראה חייב, אלא כְּדְתָנֵי רַבִּי יִרְמְיָה לעיל (שם) שכוונתה ש'אחד העובד' כדרכה חייב בכל העבודות, ובשלא כדרכה חייב רק בארבע העבודות, זביחה, קיטור, ניסוך והשתחואה.

אביי מביא ראיה שניה: אָמַר אַבָּיֵי, מָנָא אָמִינָא לָהּ – מהיכן מוכח כדברי שאף העובד מאהבה או מיראה חייב, דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר על אלוהים אחרים (שמות כ ה) 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם', ותיבת 'לָהֶם' מיותרת שהרי עליהם מדבר הפסוק, אלא באה ללמד שדווקא לָהֶם אִי אַתָּה מִשְׁתַּחֲוֶה, אֲבָל אַתָּה מִשְׁתַּחֲוֶה לְאָדָם כְּמוֹתְךָ, שסתם אדם אינו נחשב לעבודה זרה ומותר להשתחוות לו. יָכוֹל היית לפרש שמותר להשתחוות אֲפִילּוּ לְנַעֲבֵד – לאדם שעשה עצמו עבודת כוכבים כְּהָמָן, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) 'וְלֹא תָעָבְדֵם', שהוא מיותר ללמדנו שאדם שעשה עצמו עבודה זרה אסור להשתחוות לו, משום שבכך עובדים אותו. מוכיח מכאן אביי, וְהָא הָמָן מִיְּרָאָה הָוֶה נָעֲבַד – והרי השתחוו להמן ועבדוהו בכך רק מיראת המלך, שנאמר (אסתר ג ב) 'וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וגו' כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ', ומכל מקום מבואר בברייתא שאסור להשתחוות לאדם כזה, ומוכח שעבודה מיראה אסורה כשאר עבודה זרה, ואם כן גם חייב עליה.

רבא דוחה את הראיה: וְרַבָּא סובר, שאין כוונת הברייתא שהעובד כפי שעבדו את המן ממש יהא חייב, אלא כוונתה לחייב את העובד את מי שהוא כָּהָמָן במקצת וְלֹא כָּהָמָן במקצת, כלומר, הרי הוא כָּהָמָן בכך דְּאִיהוּ גּוּפֵיהּ – שהוא עצמו נעשה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְהרי הוא לֹא כָּהָמָן בכך, דְּאִילּוּ הָמָן עבדוהו רק מִיְּרָאָה, והעובדים אותו לא נתחייבו על עבודתם, וְהָכָא – כאן בברייתא מדובר באופן דְּלָאו מִיְּרָאָה – שאין עובדים אותו מיראה אלא כדי לקבלו עליהם לאלוה, ולכן אסור וחייבים על כך.

אביי מביא ראיה נוספת לשיטתו: וְאָמַר אַבָּיֵי, מָנָא אָמִינָא לָהּ – מנין לי שאף העובד מאהבה ומיראה חייב, דְּתָנְיָא בברייתא, אימתי כֹּהֵן מָשִׁיחַ – כהן גדול המשוח בשמן המשחה חייב חטאת כששגג בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, רַבִּי אוֹמֵר, אף בְּשִׁגְגַת מַעֲשֶׂה, דהיינו כשעשה מעשה מסוים לעבודה זרה וסבר שאופן זה מותר, אף שלא נעלם ממנו עצם האיסור של עבודה זרה, כיון שדינו כיחיד שחטא שחייב אף על 'שגגת מעשה'. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אינו חייב בו אלא בְּהֶעְלֵם דָּבָר, כלומר, שעבד עבודה זרה ושכח שיש איסור בעבודה זרה, משום שאף גבי עבודת כוכבים כששגג דינו כדין ציבור שחייבים רק על שגגת 'הֶעלם דבר'. וְשָׁוִין רבי וחכמים בכך, שֶׁאִם הכהן משיח נתחייב קרבן חטאת על עבודה זרה, יקיים את חיובו בְּהבאת שְׂעִירָה כְּדין יָחִיד שחטא בעבודה זרה, ואף שחכמים סוברים שלגבי אופן השגגה אין דינו כיחיד, מודים הם לענין מין הקרבן שמתחייב בו שדינו כיחיד. וְכן שָׁוִין הם לענין שֶׁאֵין הכהן משיח מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי בכל החטאים שבתורה, אם לא נודע לו שחטא בהם, כפי שמביא שאר יחיד שחטא, ואף רבי הסובר שחייב אף בשגגת מעשה כיחיד, מודה לענין אשם תלוי שאינו מביאו כיחיד אף בעבודה זרה. ובברייתא זו יש לברר, הַאי שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן של שגגת מעשה מדובר, אִי קָסָבַר – אם הכהן משיח טעה וסבר שבֵּית הַבְּנֶסֶת הוּא וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ, חֲדֵי לא התכוין כלל להשתחוות לבית, אלא כוונת לִבּוֹ להשתחוות לַשָּׁמַיִם, דהיינו לה' ששיכן שמו על בית הכנסת, ואין כאן השתחואה לעבודה זרה לא בשוגג ולא במזיד, אֶלָּא ודאי מדובר דַּחֲזָא אֲנַדְרְטָא – שראה צלם בדמות המלך, שהיו רגילים לעשותו ולהשתחוות לו לכבוד המלך, וישנם צלמים שאף עובדים אותם כעבודה זרה, ואותו צלם שראה עבדוהו ולא ידע וְהִשְׁתַּחֲוָה לוֹ. גם באופן זה יש לברר, אִי קָבְלֵיהּ עֲלֵיהּ בֶּאֱלֹהָה כשהשתחוה לו, הלא התכוין לעבדו וּמֵזִיד הוּא, וחייב מיתה ולא קרבן,